

Ord
som våpen, s. 18

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

44. ÅRGANG 1/2016

- Morsmålet duger best, s. 6
- Fagspråk i framgang, s. 22
- Han, ho eller hen? s. 25
- Historia om norsk språk, s. 28

Språkrådet

Når ord må lages

«Ved å utvikle norsk fagspråk hjelper vi studentene våre å formidle det de har lært, i en norsk samfunnsvirkelighet.» Sitatet er fra Jorunn Økland, som er professor i kjønnsforskning, men det kunne ha kommet fra en fagperson i et hvilket som helst fagmiljø.

I denne utgaven av Språknytt presenterer vi et knippe fagmiljøer som har arbeidet med å utvikle norsk fagspråk de siste årene. Fagmiljøene spenner fra kjemi via optometri til lingvistikk, men felles for dem er at de har sett behovet for et bedre utviklet begrepsapparat på norsk.

Framstående fagpersoner forteller hvorfor de mener det er viktig å kunne snakke og skrive om sitt eget fag på morsmålet, enten det er fordi studentene lærer dårligere på engelsk, eller fordi et norsk begrepsapparat virker samlende på et ungt fag.

Førsteamanuensis Marita Kristiansen ved Norges handelshøyskole har arbeidet med norsk fagspråk i en årrekke, og forteller i intervjuet i dette bladet om sine erfaringer med parallellspråkarbeid.

Det er svært gledelig at så mange tunge fagmiljøer ser nytten av å arbeide systematisk med å utvikle norsk fagspråk, og forhåpentlig kommer flere etter. Språkrådet bistår gjerne alle som ønsker hjelp i startfasen av dette viktige arbeidet.

Forskningen blir stadig mer internasjonal. Men når faget møter arbeidshverdagen, trenger vi det norske fagspråket. Det er som kjent vanskelig å kommunisere når ordene mangler.

Åse Wetås
direktør i Språkrådet

INNHALD 1/2016

■ AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Norsk på klar første plass
- 12 Ord i verden
- 14 Norsk og engelsk i praksis
- 17 Språkbrukaren

■ INNSIKT

- 18 Når ord blir våpen
- 22 Norsk fagspråk på frammarsj
- 25 Han, ho eller hen
- 28 Då norsk vart eit eige språk
- 32 Flerspråkligheit lønner seg

Har du eit spørsmål, kan du sende ein e-post til sporsmal@sprakradet.no.

Spørsmål: Jeg har lært at å *beklage seg* betyr at man klager på noe, for eksempel: «Hun beklaget seg over hvordan hun ble behandlet.» I det siste har jeg lagt merke til at det også blir brukt om å unnskyldde seg, for eksempel: «Hun beklaget seg til den hun hadde tråkket på foten.» Er dette riktig?

Svar: Nei. Alle ordbøker, gamle som nye, slår fast at «å beklage» uten «seg» er å be om unnskyldning, mens «å beklage seg (over)» er å klage.

Spørsmål: Kvifor heiter det om sterkt etterspurde varer at dei går som *hakka møkk*, altså blir selde i store mengder?

Svar: Det ser ut til at *som hakka møkk* er eit sjømannsuttrykk som har med fuglemøkk å gjere. I ei bok om sjømannsuttrykk i norsk daglegtale, *For bare stumpene* av Jon Winge, står det:

«Endelig er skuta vel i havn, men nå venter en blanding av ørkesløs venting og blodslit med å losse skuta og ta inn ny last. Ofte kunne manskapet selv bli satt til å hakke guano, fylle i sekker og bære om bord. Det var en drittjobb, i varmen og støvet, bokstavelig talt, så det gjaldt å gjøre seg fort ferdig. Da gikk det som hakka møkk» (s. 64–65). Guano er «fuglemøkk i metertykke lag mange steder langs den regnfattige kysten av Chile og på

enkelte av stillehavsøyene» (s. 55).

På Internett ser det ut til at *hakka møkk* går *varmt kveitebrød* ein høg gang som uttrykk for det same. Dette er noko nokså nytt i skriftkulturen, men sikkert eldre i talemålet. Det er reine lavkarbokuren i språket. Kraftig kost går som hakka møkk. Noko sterkare er sikkert i kjømda.

Spørsmål: Jeg registrerer at mange bruker *italic* og *roman* om skrifttypene på norsk. Men er ikke det engelsk for *kursiv* og *antikva*?

Svar: Typograf Torbjørn Eng har svar: «Selv om amerikanske tekstbehandlingsprogrammer de siste 20 årene har gjort nordmenn kjent med flere engelske grafiske faguttrykk, er det *kursiv* som er riktig på norsk. Engelsk *roman* viser til den normale, (lodd)rette formen av bokstaver med seriffer, den lille tverrstreken øverst og nederst på trykkbokstaver. *Antikva*, eventuelt *rett antikva*, er den rette betegnelsen på norsk.»

Spørsmål: Hvorfor heter det *Hellas* på norsk når det heter *Grekland*, *Grækenland*, *Greece*, *Griechenland*, *Grèce* osv. i andre europeiske språk?

Svar: Forklaringen finnes i nasjonsbyggingen i Norge, som i første halvdel av 1900-tallet også medførte fornorsking av geografiske navn. Tenk bare på overgangen fra *Kristiania* til *Oslo* (1925), *Trondhjem* via

forslag om *Nidaros* til *Trondheim* (1931) og *Fredle*/rikshald til *Halden* (1928). Innføringen av skrivemåten *Hellas* kan også ses som ledd i et generelt ønske om å ta i bruk endonyme geografiske navneformer, det vil si navneformer i norsk som best mulig avspeiler den lokale utenlandske uttalen, f.eks. *Roma* i stedet for *Rom* og *Venezia* i stedet for *Venedig*, jamfør at *Hellas* heter *Elláda* på gresk (tidligere *Ellás*).

Selve endringen skjedde i 1932. Inntil da het landet *Grekenland*, som i én eller annen form er det vanlige navnet i øvrige europeiske språk. Endringen skjedde fordi nynorsk- og samnorskkrefter ikke kunne akseptere navneformen *Grekenland*, som var importert fra tysk (*Griechenland*) via dansk. Det tyske navnet er satt sammen av innbyggernavnet *der*

Grieche i genitiv entall (*Griechen*) og *Land*. *Grekerland* (jf. svensk *Grekland*, fra *en grek*) ville ikke fungere, for det heter *grekar* på nynorsk, og man ville jo ha et nytt landsnavn med bare én norsk form. Løsningen ble å innføre det som den gang var den tilnærmet endonyme navneformen *Hellas*.

Som en kuriositet kan det nevnes at Utenriksdepartementet på midten av 1970-tallet forsøkte å få endret navnet tilbake igjen, og langt på vei lyktes med det. Årsaken var angivelig at den norske navneformen skilte seg fra alle de øvrige europeiske og derfor var ugenkjennelig for mange. Forslaget til navneendring kom så langt som til behandling i det daværende Norsk språkråds organer, men ble til slutt avvist av et flertall der.

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det er i bruk. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet.

flyktingdugnad *Siv Jensens oppføring om å snu ryggen til den nasjonale flyktingdugnaden faller på stengrunn i Stavanger. Byen gjør seg nå klar for innrykk. [...] Mens de frivillige organiserer flyktingdugnaden, venter ordføreren utålmodig på at statsråd Solveig Horne (Frp) formelt skal gi Stavanger i oppdrag å ta imot 250 syrere.*

Stavanger Aftenblad 19.8.2015

høyhusangst – *Nordmenn må kvitte seg med høyhusangsten. I mange byer er byggehøyden styrt av høyden på kirkespiret. Det er det på tide å endre på, mener høyhusentusiast Knut Olav Åmås. Selv vil han gjerne bo i 25. etasje. Høyhusspørsmålet står på dagsordenen i mange norske byer. Fyrt opp av trafikkproblemer, boligmangel og ønsket om å skape effektive og gode byrom.*

nrk.no 31.8.2015

straffekaffe *Straffedømte i Bergen kurses i baristakunsten. Bjørgvin fengsel har brukt 80.000 kroner på kaffebrenningsmaskin i fengselets egen «Kafé Paragraf». [...] – Kaffen vi lager nå, selges som «Straffekaffe». Når det var grunnlovsjubileum, så laget vi «Grunnlovskaffe», sier Leif Waage, assisterende direktør i Kriminalomsorgen region vest.*

nrk.no 24.9.2015

trinnskatt *Dessuten vil regjeringen erstatte dagens toppskatt med en såkalt trinnskatt. [...] Scheel-utvalget foreslo at det første trinnet skulle slå inn ved inntekter over 140.000 kroner,*

med en sats på tre prosent, seks prosent over 206.000 kroner, 15 prosent over 544.800 kroner og 18 prosent på inntekter over 885.600 kroner.

NTB 6.10.2015

tasteplass *1 av 3 trafikkulucker skuldast ufokuserte sjåførar, og mobiltelefonen må ta ein del av skulda for desse ulukkene. Difor lanserer Trygg Trafikk og Gjensidige i dag den fyrste «tasteplassen» i landet, på Trengereid langs E16. Ein tasteplass er ein rasteplass med tilgang på gratis wi-fi, der bilistar kan «tasta frå seg» før dei dreg vidare, med både hendene på rattet.*

Hordaland 1.10.2015

Foto: BanksPhotos / iStockphoto

A portrait of Marita Kristiansen, a woman with short blonde hair, smiling. She is wearing a black cardigan over a colorful, patterned top. The background is dark and out of focus.

«Me har behov for å bruke norsk på alle samfunnsområde.»

● ● **MARITA KRISTIANSEN**

Marita Kristiansen er førsteamanuensis ved Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon ved Noregs handelshøgskole. Ho er leiar for fagrådet for fagspråk og språk i samfunn og høgare utdanning i Språkrådet.

Foto: Gorm Kallestad / NTB scanpix

Morsmålet duger best

■ ERLEND LØNNUM

– Me må bruke meir norsk som undervisningsspråk, ikkje berre av språkpolitiske omsyn, men fordi me les, lærer og hugsar betre på morsmålet, meiner Marita Kristiansen. Ho talar varmt om både fagspråk, norsk – og engelsk.

Rektor ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Curt Rice, sa i førre nummeret av Språknytt at han ønskjer seg meir engelsk i norsk utdanning. Marita Kristiansen ved Noregs handelshøgskole (NHH) er ikkje samd i at me utan vidare treng meir engelsk.

– Det er ikkje naturleg å ha mykje engelsk i alle fag, iallfall ikkje på bachelornivå. Me må først spørje oss: Kva er læringsutbyttet? Og kva skal studentane ta med seg vidare i arbeidslivet? Det må vere ei fornuftig kopling mellom dei språka me vel, det me får ut av læringa, og det studentane skal gjere når dei er ferdig utdanna. Og da må me vere språkleg medvetne, seier ho.

Betre rusta med språk

Kristiansen synest det er vel og bra at det skal satsast meir på internasjonalisering, slik Kunnskapsdepartementet og andre institusjonar ønskjer. Men ho understrekar at hovudoppgåva framleis er å utdanne kandidatar som eignar seg i det norske samfunnet.

– Fleirtalet av studentane skal trass alt fungere godt i norsk næringsliv, offentleg forvaltning, helsevesen og skole. Der MÅ ein kunne kommunisere på eit dugeleg norsk, for me må hugse på at me framleis er norskspråklege her i

landet, og at me har behov for å bruke norsk på alle samfunnsområde. Me må derfor satse meir på morsmålet vårt.

– Me akademikarar lever ofte litt i vår eiga verd. Me tenkjer mest på forskinga og publiserer gjerne tekstar på engelsk for å få resultatata ut i verda. Det skal me fortsette med. Men me må ikkje la engelsk fullstendig overta pensumlistene og undervisninga. Studentane er avhengige av ein grunnleggjande norsk terminologi for å kunne fungere som gode norske fagfolk. Me må altså òg satse meir på godt norsk fagspråk.

Meir norsk og betre engelsk

– Me nordmenn trur gjerne at me ikkje berre er fødde med ski på beina, men at me får engelsk inn med morsmjølka – men det gjer me ikkje. Dei fleste av oss er faktisk ikkje tospråklege. Og mi erfaring er at me ikkje er så språkleg sterke som me ofte hevdar, seier Kristiansen, som underviser i og på engelsk ved NHH.

– Me må sørge for at studentane blir stødigare i engelsk. Me treng altså betre kompetanse i både norsk og engelsk.

Når studentane begynner på universitet og høgskolar, er det mange av dei som ikkje har hatt engelsk på ei stund. I

tillegg blir det stilt lågare krav til engelsk i den vidaregåande skolen nå enn før.

– Ferske studentar får 300–400 sider tjukke pensumbøker på engelsk i fanget. Det er ganske heftig. For det er ein del som slit når dei må forstå nye ting på noko anna enn sitt eige morsmål. Da er det viktig at me lagar ein plan for å hjelpe studentane med lesekompetanse.

– Forelesarar og studentar får ikkje det same læringsutbyttet når alt skal skje på engelsk. Det oppstår nemleg hinder når det blir undervist på andre språk enn morsmålet. Derfor må me tenkje nøye gjennom pedagogikken og innføre fleire språklege tiltak enn i dag. For når politikarane diskuterer internasjonalisering i stortingsmeldingar og liknande, er ikkje temaet språkleg og kommunikativ kompetanse, men meir bruk av engelsk. Det er underleg, synest ho.

Norvengelsk

Marita Kristiansen er særskilt opptatt av fagspråk og slår gjerne eit slag for å betre den norske terminologien, så fleire kan ta han i bruk. På nokre fagområde møter studentane i dag det som blir kalla *norwenglish*: ei salig blanding av norske og engelske termar – til dømes når organisasjonsteoretikarane kallar *intrinsic motivations* for *intrinsiske motivasjonar* i staden for *indre motivasjon*.

Eit anna døme var ein heimeeksamen i eit økonomifag, der kandidatane avslørte at dei ikkje hadde forstått at engelsk *stakeholder* er det same som *interessent* på norsk.

– Finansspråket er fullt av angli-simar. Særleg under finanskrisa var det eit stort behov for å forklare kva som skjedde, mellom anna i norske aviser. Og da nytta det ikkje å bruke

berre engelsk. Da oppstod det fleire nye norske termar, ofte i hybridform, som *shortsalg* for *short selling*, forklarar Kristiansen.

– Me tar det fort for gitt at studentane skjønner dei engelske termane. Men det er slett ikkje alltid tilfellet. Og ein gløymer ofte at det allereie finst norske termar. Eg oppmodar derfor forelesarane om å bruke meir norsk i undervisninga. Me må vere gode forbilde, så studentane får eit nært forhold til norske termar frå første stund.

Relativt nye fagfelt som klimafor-sking og energiøkonomi, der Noreg er i leiinga internasjonalt, blir nærast offer for såkalla domenetap, det vil seie at engelsken dominerer fullt og heilt.

– Det skjer allereie ved domene-etableringa av slike fagområde, sidan dei blir diskuterte og utvikla gjennom det engelske språket direkte. Også på dei nyare fagområda må me derfor finne dugande norske ord for å kunne utvikle faget og vere aktuelle i den norske samfunnsdebatten, der ein ikkje klarer seg så godt utan nasjonale termar. Elles kjem me til kort når me skal diskutere klimaendringar med norske styresmakter.

Ambisjonar for fagspråket

Ansvar for terminologiarbeidet er gitt til institusjonane gjennom universitetsloven. Kunnskapsdepartementet eig institusjonane, medan Kulturdepartementet har ansvaret for språket. Dei som har mest nytte av fagspråk-kompetansen, sorterer derimot under andre departement.

– Det er førebels berre ein liten krins som driv med terminologi i Noreg. Det er altfor tilfeldig kven som tar tak, og det skjer for det meste hos enkeltpersonar. Eg meiner at me i høgare

utdanning må vere gode ambassadørar for fagspråka våre. Me må sette arbeidet i system og plassere samordninga på eit høgare nivå, så me når ut til dei som drar nytte av eit godt fagspråk, mellom anna næringslivet.

Kristiansen har jobba mykje med Termportalen ved NHH og kjenner også godt til termwikien til Språkrådet (sjå side 24 i dette bladet). Dei er nasjonale terminologisamlingar fritt tilgjengelege for alle.

– Fagmiljøa bør vise meir interesse for desse gode ressursane. Institusjonane og dei nasjonale fagråda til Universitets- og høgskolerådet må ha tettare

fungerer og ikkje. Me må trene studentane i å bli fagspråkleg medvetne allereie frå studiestart, mellom anna ved å lære dei om bruken av ulike sjangrar og kommunikasjonssituasjonar. Da handlar det ikkje berre om norsk og engelsk, men om språk generelt og det å få eit reflektert forhold til klart språk.

Kristiansen fortel at dei ved NHH trener opp studentane i å skrive ulike type tekstar. Eit godt døme er masterstudentane i corporate finance (selskapsfinansiering) som til dømes blir drilla i å skrive styrerapportar, med god språkleg rettleiing.

● «Me må vere gode forbilde, så studentane får eit
● nært forhold til norske termar.»

kontakt og koordinere det arbeidet som hittil har blitt gjort på lokalplan. Me må få vere del av ein infrastruktur for forskning der det er midlar til ikkje berre språkteknologi som maskinomsetjingar, men også utvikling av innhald, system og parallelltekstar. Da vil gevinstane kome. Men for å få løfta fram utviklinga av fagspråket treng me fagfolka med på laget.

Bransjeforeningar som Finans Norge og Revisorforeningen har til dømes for lengst skjont at det er verdfullt å ha gode norske standardar og eit prest fagspråk, slik at dei når ut til kundar og brukarar med budskapen sin.

– Det er fordi fagspråket tar vare på meir enn kulturen. Det får heile næringslivet til å fungere betre og har slik ei viktig samfunnsnytte.

Klartekst

– Me treng meir kompetanse om fagspråk og meir kunnskap om kva som

– Studentane blir raskt flinke til å knuse tal, bruke akronym og lære seg sjargongen. Men det er ikkje nok, så me hjelper dei med å formulere seg klart og sjå verdien av godt fagspråk.

Morsmålet

– Me må hugse på at eit fleirtal av studentane ikkje skal ta ein doktorgrad og leve i ei forskingsverd full av engelsk, slik eg gjer. Me må hugse på at eit fleirtal av studentane ikkje snakkar like godt engelsk som Curt Rice. Og me må hugse på at eit fleirtal av studentane ikkje reiser til utlandet for å finne arbeid. Så me treng sanneleg norsk språk. Og me treng norsk terminologi.

– Terminologi og fagspråk har for meg ei sterk kopling til kunnskap, til det å forstå korleis ting heng saman. Det å kunne forstå faga, både omgrepa, merkelappane og nyansane – den kjensla er så viktig. Og den kjensla er best på morsmålet.

Norsk på klar første plass

■ BJØRG NESJE NYBØ

Dei fleste norske bedrifter bruker norsk når dei kan, og engelsk når dei må. Det viser resultatane frå ei ny undersøking.

– Dei seinare åra har uroa over at engelsk skal breie seg som arbeidsspråk i privat sektor, berre vakse. Undersøkinga vår tyder på at det står betre til enn vi frykta, seier Åse Wetås, direktør i Språkrådet.

I den første delen av undersøkinga spurte vi leiarar i bedrifter med meir enn ti tilsette innan industri, varehandel og tenesteyting. I den andre delen spurte vi tillitsvalde i LO-forbunda Fellesforbundet og Industri Energi.

Mest norsk

– Hovudkonklusjonen er at norske bedrifter følgjer parolen i språkplakaten for næringslivet, som Næringslivets Hovudorganisasjon og Språkrådet står bak: «Bruk norsk når du kan, og engelsk når du må», fortel Wetås.

– Det viser seg nemleg at norsk er det språket som er klart mest brukt i bedriftene. Det er både leiarar og tillitsvalde samde om.

I industrien er det berre vel to prosent som svarer at dei ikkje nyttar norsk i det heile, medan alle bedriftene i bygg og anlegg nyttar norsk.

Undersøkinga syner likevel at sju av ti bedrifter også nyttar engelsk, men det er store variasjonar frå bransje til bransje, noko svara frå industrien og bygge- og anleggsverksemda viser. Her spriker tala frå åtte av ti bedrifter for dei førstnemnde til halvparten for dei siste. Innanfor desse bransjane blir engelsk stort sett brukt i samband med styremøte.

Det viser seg dessutan at det er små forskjellar mellom svara frå leinga og dei tillitsvalde. På spørsmål om kor stor del av arbeidsstokken som må nytte engelsk i arbeidet, svarer éin av ti tillitsvalde at det berre er leiarane som må nytte engelsk, medan to av ti leiarar meiner det same.

Meir engelsk

Det er praktiske behov som styrer val av språk hos bedriftene i undersøkinga. Engelskbruken aukar med talet på tilsette i bedrifta. Ein kan då tenkje seg at når talet på tilsette aukar, er det også større sjans for at arbeidsstokken i vår globaliserte verd omfattar fleire nasjonalitetar med mange ulike

«Undersøkinga vår tyder på at det står betre til enn vi frykta.»

ÅSE WETÅS

morsmål. Og undersøkinga viser nett-opp det, at jo fleire nasjonalitetar som arbeider i bedrifta, jo meir engelsk blir brukt. Men er då engelsk det språket det er mest naturleg å ty til? Det er eit spørsmål vi vil komme attende til i nye undersøkingar.

– Undersøkinga er laga slik at vi kan bruke ho til nye kartleggingar seinare. På den måten kan vi følgje utviklinga i bruken av engelsk og norsk i næringslivet over tid. Sjølv om det er mange bedrifter som tar norsk som arbeidsspråk på alvor, ønskjer vi at endå fleire skal gjere det, seier Wetås.

Kva så med kundar og eigartilhøve, vil dei påverke språkbruken? Ikkje uventa er svaret at dei bedriftene som

anlegg blir dei to sett på som like viktige for fire av ti bedrifter, medan den eksterne kommunikasjonen er viktigast for industrien.

Ein annan viktig grunn er reklame og marknadsføring. Her er det store skilnader mellom bransjane. I halvparten av bedriftene i industrien meiner dei tillitsvalde at det er ein viktig grunn, medan det i bygg og anlegg er svært få som svarer at det er viktig.

Går ut over tryggleiken

Dei tillitsvalde fekk spørsmål om bruken av engelsk fører til problem i bedrifta. Mellom 40 og 50 prosent meiner at det først og fremst skaper problem for den interne kommunikasjonen.

«Fire av ti tillitsvalde meiner at engelskbruken går ut over tryggleiken på arbeidsplassen.»

har utanlandske kundar og leverandørar, bruker meir engelsk enn om dei berre var norske. Det same gjer dei bedriftene som har utanlandske eigarar eller dotter-/søsterbedrifter i utlandet. Likevel nyttar 60 prosent av dei norske eigde bedriftene engelsk, anten dei er enkeltståande eller eigd av ei anna norsk bedrift.

Effektiv kommunikasjon

Effektiv ekstern kommunikasjon er den viktigaste grunnen til at bedriftene nyttar engelsk, uavhengig av bransje, men òg effektiv *intern* kommunikasjon blir oppgitt som grunn. Innan bygg og

Innanfor bygg og anlegg meiner dessutan fire av ti tillitsvalde at engelskbruken også går ut over den interne effektiviteten og helse, miljø og tryggleik på arbeidsplassen.

– Det siste er graverande, sidan tryggleiken er så viktig i arbeidet på bygge- og anleggsplassar, seier Wetås.

.....
Bjørg Nesje Nybø er seniorrådgjevar i Språkrådet.

Flyktning var årets ord i mange lands kåringer. Syriske flyktninger på vei fra Ungarn til Tyskland i september 2015.
Foto: Mauricio Lima / NTB scanpix

Ord i verden

■ ERLEND LØNNUM

Ord som beskriver flyktningestrømmen til Europa, dominerer fjorårets nasjonale ordkåringer. Andre vinnere er delingsøkonomi, et kjønnsnøytralt pronomen og – for første gang – et smilefjes.

I Norge kåret Språkrådet *det grønne skiftet* til årets nyord i 2015. Det viser til omstillingen til et samfunn der vekst og utvikling skjer innenfor naturens tålegrense. Radioprogrammet Språkteigen satte *flyktning* øverst på sin liste, i tråd med flere andre lands utvalg for fjoråret.

Ord om flukt

Mennesker på flukt har i det siste satt spor i flere europeiske språk. Dansk

Sprognævn kåret *flyktningestrømme* til årets nye ord, «et globalt ord, som er med til at knytte os sammen», ifølge dommerpanelet. Blant kandidatene var også *fredsring* og *grænse* samt flere ord knyttet til flyktninger: *flyktningehjelp*, *flyktningekrisen*, *flyktningepres*, *flyktningsrettigheter*.

I portugisiske og spanske kåringer gikk selve ordet for flyktning – *refugiado* – av med seieren.

Det gjorde det også i Tyskland, der

Gesellschaft für deutsche Sprache satte *Flüchtlinge* øverst på nyordlisten. Blant ti-på-topp finner vi også *durchwinken* og *Wir schaffen das!* «Det å vinke noen videre» handler om at enkelte EU-land lot tusener av flyktninger reise videre til blant annet Tyskland. «Dette klarer vi!» var forbundskansler Angela Merkels uttrykk for at tyskerne skulle klare å ta imot mange flyktninger – med blandet mottagelse.

Østrierne valgte på sin side *Willkommenkultur* som årets nykommer, med henvisning til måten de ønsker flyktninger velkommen på.

I Storbritannia gikk utmerkelsen «Word of the Year» til smilefjeset «ansikt med gledenårer», som var det emotikonet verdens befolkning brukte mest i fjor. Det er første gang noe annet enn et ord i tradisjonell forstand vinner en ordkåring.

Oxford Dictionaries nominerte dessuten *brexit*, et ord for britenes eventuelle utmeldelse av EU, og *lumbersexual*, et ord for unge, urbane menn med skjegg og rutete skjorte.

Blant de nominerte var også pronomenet *they*, som nå har fått et utvidet bruksområde som et alternativ til *han/hun*, en slags engelsk versjon av et kjønnsnøytralt *hen* (se side 25 i dette bladet): «*Somebody left their umbrella in the office. Would they please collect it?*»

The American Dialect Society gav førsteplassen til nettopp *they*, siden bruken av pronomenet har økt også i formelt engelsk: «Den eneste fornuftige løsningen på at engelsk mangler et kjønnsnøytralt personlig pronomen i tredjeperson entall», melder foreningen.

Digitale nyord

I Sverige kåres det ingen ener blant nyordene, men det svenske Språkrådet lager en liste med de mest populære for året, blant annet *delningsekonomi*, *klickokrati*, *rattsurfa*, *terrorresa*, *transitflykting* og *youtuber*.

Digitale fenomener dominerer stadig oftere nyordsutvalget, for eksempel *svischa* og *svajpa*. «Tekniske og digitale fenomen blir ofta verb och vi försvenskar stavningen väldigt snabbt. Ett exempel [...] är *svischa* som förekommer både med varumärkesstavningen *swisha* och försvenskat med enkelt v och sch», skrev Göteborgs-Posten.

Endelig fredag

Islendingene trakk frem et ord fra ungdomsspråket som karakteristisk for fjoråret: *fössari*. Det er en kortform for *föstudagur* (fredag) og kan oversettes med fredagsfest eller fredagsfølelse. Ordet forekommer ofte i det som kalles *tístlenska*, den islandsken som brukes på Twitter.

Andre interessante ord fra avstemningen på Island er *deiliahagkerfi* 'delingsøkonomi', *matarsóun* 'matløseri', *núvitund* 'oppmerksomt nærvær (mindfulness)' og *rafretta* 'e-sigarett'.

Global deling

På den andre siden av jordkloden har det også handlet om delingsøkonomi, som er en fellesbetegnelse for hvordan privatpersoner bruker Internett for å kjøpe, selge, leie eller bytte varer og tjenester. I Australia vant *sharing economy* kåringen fordi det var en stor debatt i fjor om bruken av taxi-appen *Uber*, som konkurrerer mot den tradisjonelle drosjenæringen.

Og med det har vi delt noen nyvinninger fra verdens ordforråd.

Norsk og engelsk i praksis

Språkrådet og Norges handelshøyskole samarbeider for å få til en mer fornuftig fordeling av engelsk og norsk i høyere utdanning.

– Vi ønsker å gjøre folk bevisste på når de bruker engelsk, og når de bruker norsk, slik at vi velger det språket som passer best til enhver tid, sier Åse Wetås, direktør i Språkrådet.

– Bevisst bruk av norsk og engelsk er viktig både i undervisningen, forskningen og formidlingen, sier Sunniva Whittaker, prorektor ved NHH.

Parallellspråkbruk

Språkrådet samarbeider med NHH om å lage en modell for hvordan norsk og engelsk bør brukes parallelt ved norske universiteter og høyskoler. I første omgang skal prosjektet kartlegge språkbruken ved NHH i form av spørreundersøkelser blant ansatte og studenter.

Erfaringene fra prosjektet skal kunne brukes av andre institusjoner som ønsker å utarbeide klarere språkpolitiske prinsipper.

– Prosjektet gir oss mulighet til å reflektere grundig over hvordan vi faktisk bruker engelsk og norsk i hele virksomheten vår. Og det gir oss nyttige innspill til å konkretisere våre egne språklige retningslinjer, forteller Whittaker, som leder internasjonaliseringsarbeidet ved NHH.

– Vi har valgt å samarbeide med Norges handelshøyskole fordi de ligger langt fremme i arbeidet med internasjonalisering, og fordi de har et godt miljø for terminologi og kommunikasjon, forklarer Wetås.

Samfunnsansvar

Prosjektet vil munne ut i en mønsterpraksismodell som skal vise hvordan man kan sikre bevisst parallell bruk av norsk og engelsk ved universiteter og høyskoler på de fire områdene i UH-sektorens språkpolitiske plattform: utdanning, forskning, formidling og samfunnskontakt – og dessuten administrasjon og informasjon.

Modellen vil inneholde konkrete indikatorer som gjør det mulig å måle og følge med på parallellspråkbruken ved høyere utdanningsinstitusjoner, også på tvers av de nordiske landegrensene.

– Utvikling av norsk fagspråk er ikke en akademisk selskapslek, men et ansvar for hele universitets- og høyskolesektoren. Det er på tide at vi viser samfunnet hva som står på spill, sier Wetås.

I denne spalta tek vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

Språkprosjektering

Prosjektarbeid brer om seg i arbeidslivet, så vi tillater oss å knekke noen språklige nøtter som neppe er ukjente for prosjektmedarbeidere og prosjektledere.

Mer sniking

Sentralt i faget er *scope*, også kalt *scope of work*, som er en beskrivelse eller spesifisering av prosjektets oppgaver, altså kvaliteten og omfanget på det som skal leveres. Det engelske ordet er kort og blir ofte benyttet på norsk, men det sier egentlig lite om hva som ligger bak. Vi har forhørt oss med fagfolk ved BI, og de anbefaler rett og slett *oppgavebeskrivelse*.

En ikke uvanlig hodepine er at prosjektet endres underveis ved at nye oppgaver gradvis blir lagt til, steg for steg, hver for seg nesten umerkelig. På engelsk benyttes den treffende og billedlige termen *scope creep*. Vi har lagt hjerner i Språkrådet i bløt og forsøker oss på *snikøkning*, *snikutviding*, *prosjektesing*, *plangliding* for å fange både betydning og billedlighet, men her er det helt sikkert også andre gode kandidater.

Prestasjonsfremmende

I prosjektsammenheng er det viktig å ikke bare levere produktet etter oppgavebeskrivelsen, men også å høste gevinsten i etterkant av prosjektperioden. Da pleier man å måle graden av suksess etter såkalte *key performance indicators*, ofte forkortet til *KPI*. Det dreier seg rett og slett om noen

Foto: DragonImages / iStockphoto

målbare indikatorer for å vurdere det langsiktige utbyttet eller prestasjonen til prosjektet. Her iler våre fagfolk ved BI til og anbefaler *prestasjonsindikator*. Ordsammensetningen er også i utstrakt bruk på fagspråket.

God trimming

Vi avslutter vårt lille prosjekt med det stadig mer populære *lean project management*, oftest bare omtalt som *lean*. Det dreier seg om en tilnærming til prosjektstyring som ønsker å unngå sløsing og unødvendig ressursbruk. I byggebransjen bruker man *trimmet bygging* for *lean construction*, så veien er kort til *trimmet prosjektstyring* eller *trimmet prosjektering* som norsk kandidat, igjen ifølge våre venner ved BI. Og dem stiller vi oss gjerne bak.

.....
Ole Våge, seniorrådgiver i Språkrådet

Bertine Zetlitz
synger gjerne
på norsk.

Foto: Stian S. Møller /
NTB scanpix

– **HVORFOR BYTTET** du til norsk? – Jeg ville gi meg selv en utfordring og presentere noe helt nytt. Men jeg har sunget på engelsk siden jeg var 19, så jeg måtte finne nytt tempo og begynne på scratch. I starten skrev jeg på engelsk og oversatte, tenkte at det kunne ikke bli bra hvis jeg gikk rett på morsmålet. Sakte, men sikkert begynte teksten å ta større plass. Jeg kunne skrive uten å sitte ved pianoet. Men det er vanskelig å finne rette stemninger. Man har så mange flere ord til rådighet, og 80 prosent er plumpe i sangsammenheng. Man kan gå i to feller på norsk. Overtydighetsfellen og ubetydelighetsfellen. På norsk tror jeg det kommer mer kunst.

Bertine Zetlitz, intervju i Aftenposten

– **KARSTEN ISACHSEN** var en viktig person i utviklingen av mitt trosliv. Han fornyet det religiøse språket mitt og gjorde troens rom langt større enn det jeg var vant til fra før av. Derfor har jeg satt veldig stor pris på Karstens leting, den måten han fornyet det kristelige språket på.

Bjørn Eidsvåg, intervju i Vårt Land

– **EG ER IKKJE** spesielt glad i punktum, nei. Det får i så fall koma heilt til slutt. Og berre eitt. – Men komma likar du? – Å ja. I forlaget kan dei godt normalisera språket mitt, det kan eg berre vera glad for, men om dei skal ha meg til å rette meg etter kommareglar, brøler eg. Då får det vera det same med heile utgjevinga. Slik eg skriv, skal komma vera rytmisk, ikkje rett.

Jon Fosse, intervju i Rogalands Avis

JEG TILHØRER NOK en av de siste generasjoner som ble tvunget til å lese bibelhistorie på folkeskolen, og dermed ennå føler meg fortrolig med bibelske ord og uttrykk. Men, hvis jeg, i disse økonomisk vanskelige tider, skulle finne på å snakke om sju magre og sju feite år, er det neppe mange unge som ville vite hvor jeg hentet begrepet fra. [...] I det hele tatt er forståelsen av språket ikke bare avhengig av å skjønne de enkelte ordene. Utgangspunkt og bakgrunn for formuleringene er ofte like viktig for å få full glede av kommunikasjonen.

Journalist Martin Jøsevold i Helgelands Blad

ERLEND LØNNUM,
redaktør

Nå snakkar vi!

Fasilitere engelsk eller stå opp for norsk? Det er det lammaste spørsmålet ever, seier kanskje du. Whatever – who cares?

Too bad, men vi vurderer at vi må reise problemet og adressere det, for vi er ikkje like komfortable med engelsk for norsk i alle kontekstar.

Ein misjon for Språkrådet er å implementere tiltak når det kjem til norske ord for engelske. Vi skal ikkje overkome engelsk, men kome opp med løysingar i forhold til dominansen av engelske ord.

Den engelske influensen på norsk verkar ikkje å kome til ein ende med det første. Utan for mykje fuss vil vi stå opp mot det som suger meir og meir: at vi blir short på norske ord-skills!

Anyway, vi reiser glasa for norsk språk og tenkjer seriøst at vi må bruke norsk når vi kan, og engelsk når vi må. Best case scenario er at det gjer ein liten forskjell. Resten er ditt kall.

«Thanks for sharing», seier du.

«Når som helst», seier vi.

Det var noko anna!

Skal vi fremje engelsk eller forsvare norsk? Det er det dummaste spørsmålet du har høyrte? Same det, for kven bryr seg?

Det er synd, men vi meiner at vi må ta fatt i problemet, for vi trivst ikkje like godt med engelsk for norsk i alle samanhengar.

Ei oppgåve for Språkrådet er å setje i verk tiltak når det gjeld norske ord for engelske. Vi skal ikkje engelsken til livs, men føreslå norske ord der engelske ord har overtaket.

Den engelske innverknaden på norsk ser ikkje ut til å ta slutt med det første. Utan for mykje oppstyr skal vi motarbeide den leie utviklinga der vi gløymer norske ord!

Kor som er, skåler vi for norsk språk og seier beint fram at vi må bruke norsk når vi kan, og engelsk når vi må. I beste fall monnar det litt. Du avgjer resten.

«Takk til deg», seier du.

«Berre hyggjeleg», seier vi.

[Les meir om omsetjingslån på nettsidene til Språkrådet.](#)

Når ord blir våpen

■ SIGRUN SLAPGARD

Somme ord er skapte for å hisse til krig. Men ord bør først og fremst skape forståing for det som faktisk skjer. I utanriksdekninga er det påtrengande som aldri før. Ofte er det først i ettertid vi ser at ordvalet blei feil.

Storpolitikken er full av agendaer, og mektige krefter forkler hendingar i ei viss språkdrakt for å påverke. Som journalistar skal vi formidle ei så objektiv vinkling som råd. Tida vi har til rådvelde, gjer det då utfordrande å finne dei rette orda.

Vala er mange og vanskelege: Skal vi seie «migrant» eller «flyktning» om dei som tar seg over Middelhavet i skropelege farkostar? Var det ein «siger for oss alle» da Saddam-statuen blei velta av amerikansk-britiske koalisjonsstyrkar i 2003? Og var det verkeleg slik at «verda er betre enn sitt rykte» da vi bomba Libya og Gaddafi blei mishandla til døde?

Krysspress

Ein kan trygt seie at vi er utsette for krysspress, vi som vidareformidlar utanrikshistoriene. Den viktige medieaktøren IS (Den islamske staten) har lært av både Pentagon og Al Qaida: Det blir for tida satsa stort på heile spekteret av nye medium. Mange ny-moderne, høgteknologiske propagandistar har hatt feite oppdrag i Raqqa, IS-hovudsetet i Syria. Gjennom eit verdsospennande medieangrep prøver ein pågåande organisasjon å avskrekke og forføre.

Vi som skal handtere dette til dagleg, må spørje oss korleis vi blir brukte. Vi veit at mange av rekruttane som har reist frå Noreg og andre europeiske land, ofte er mobiliserte via nettstader. På jobb i NRK får vi ofte ikkje gjort anna enn å ty til dei mykje brukte journalistiske naudorda: «skal ha», «ifølgje», «seier ubekrefta kjelder». Og vi gjer merksam på at det er IS som har sendt ut videoen vi kringkastar. Det er ein ekkel situasjon når området elles er journalistisk mørklagt.

Enda eklare blir det når avrettingar er regisserte for kamera og med nøye gjennomtenkt bodskap. Det blir også ei naudløysing når vi berre viser eit stillbilde for å unngå videoen. Dei som vil, klikkar seg vidare og finn fram til videoen på verdsveven – og dermed har vi vore med på å gi handlinga merksemd.

Dagleg må vi leve med slike dilemma, og ordvalet blir gjerne underordna dei sterke bilda. Når bildet av vesle Alan Kurdi, livlaus på ei strand, slår inn i oss, blir alle ord underordna. Meir enn ord viser dette bildet kva for eit minefelt det plutsleg blei å fortelje den eigentlege og faktiske historia om flukta over havet. Ikkje lenge etterpå blei det skapt eit nytt ord her til lands:

Aleppo, Syria, 13.1.2016. «Det er eit pussig paradoks at det er så å seie uråd å dekke Syria-konflikten kjeldekritisk.» Foto: Karam Almasri / NTB scanpix

«Ordvalet blir gjerne underordna dei sterke bilda.»

godheitstyranniet. Eit nyord med klar politisk funksjon.

Sanninga – det første offeret

Vi journalistar gjentek kanskje desse politiserte orda i våre egne spørsmål og kommentarar, mens vi strevar med å halde oss til objektive fakta i rapporteringa. Men fakta kan også vise seg å vere forvirrande, særleg når dei blir presenterte av menneske med ein politisk agenda. Kan til dømes bombing vere humanitær? Og kan ein massakre

vere noko anna enn massakre?

Kamera og ord var viktige brikker da Noreg og andre land skulle mobiliserast til bombeaksjon mot Serbia i 1999. Vi i pressa var tildelte ei registrert rolle da USA-utsendingen William Walker på OSSE-oppdrag og med kamera på slep drog til Racak og synte fram det han kalla ein massakre på sivile. I ettertid skulle det vise seg at mange av dei døde var drepne i kamp, dei fleste bar spor av sjølve å ha avfyrt våpen. Det er ein viktig forskjell i ein

borgarkrigsliknande situasjon, men like fullt blei «Racak-massakren» presentert som eit angrep på sivile – og ein hovudgrunn for Nato til å bombe Serbia.

Etter erfaringa med bomberaida mot Beograd blei det i det minste slutt på å gjenta dei militære frasane om presisjonsbombing. Det var ein aldri så liten språksiger mens vi gjekk frå ille til verre – med bombing frå stor høgde, klasebomber og bruk av utarma uran på veggen til den lærerike Irak-krigen.

og terror. Ein kan også merke seg at det er først nå, over tolv år seinare, at Tony Blair tok ein slags sjølvkritikk for løgnene som førte til Irak-invasjonen.

Klipp og lim

Eg høyrer ein journalistkollega på radio ein morgon. Ho fortel om eit motto ho har hengande på ein lapp: «Kald hjerne, varmt hjarte». Det er eit sitat eg drar kjensel på, eg har stole det før henne og brukt det meir ordrett. Det var den verdskjende journalisten

«Vi stel og juksar med orda.»

«Weapons of Mass Deception»

Vi måtte slite ei stund med dei såkalla masseødeleggingsvåpena til Saddam Hussein. Patriotismen hadde gjort sitt inntog i utanriksjournalistikken, og fabrikkerte fakta florerte. Det var få i vestleg presse som gjekk fri den omfattande massevilleinga i amerikansk og britisk regi. Talsmenn og spinndoktorar opererte sjølvikkert og briljant med masseproduserte løgner. Under Irak-invasjonen fekk Kvite hus-talsmann Ari Fleischer spørsmålet: Enn om Saddam Hussein IKKJE hadde masseødeleggingsvåpen? Fleischer kasta hovudet bakover i ein latter: «Mother of all fantasies», svarte han avvisande. Og slik blei overskriftene farga.

Er nå dette noko å mase om så lenge etterpå, spør du kanskje? Men det er nettopp nå det er viktig å hugse historia bak elendet i Irak – nettopp nå når vi strevar med å finne ut kven vår nye fiende er, kva slags ord vi skal bruke om IS, og kva som kan kome til å fungere i kampen mot ekstremisme

Martha Gellhorn som gjorde seg berømt med dette mottoet: «A cold eye, a warm heart».

Innhaldet er bra, og det er vel det viktige? Men dette seier også noko om tida vår. Alt skal gå så fort, men vi treng sårt til sterkt og originalt innhald, og gjerne ei personleg tilknytning.

Derfor stel vi og juksar med orda. Klipp og lim er blitt lettare enn før, og vi har ikkje tid til å oppgi kjelde. I vår travle nåtid er det i tillegg stadig meir direkterapportering som gir mindre tid til kritisk språkbruk. Vi har lett for å fylle på med tomme småord mens vi prøver å tenke gjennom kva vi skal rapportere, eller fylle på med det vi nettopp har høyrte på engelsk på ein større kanal.

Ja, er ikkje dette eit problem vi må adressere, kanskje? Så kjapt går det unna, at vi heller ikkje bryr oss særleg om anglisismane. Har det snike seg inn sløve gjengangarord, som den eskalierende (!) bruken av ordet *eskalere*, kva er feil med *auke* og *stige*? Vi bør heller ikkje bruke for store ord: «Bloddraudt

på børsen!» Kor raude må tala vere for at det dryp blod?

Det er eit nederlag for den gode journalistikken når du på to minutt i beste sendetid rekk å fyre av «mirakel, mareritt, utsvelta, avkrefta, forferdeleg,

nisjonsmakta over kven som hamnar på listene over terroristar. Og Syria er det seinaste dømet på at «min fiendes verste fiende blir min venn» – sjølv om denne «vennen» i går stod på terroristlista.

● «Eg åtvarar mot å kopiere inn store ord som ● *massakre og masseøydeleggingsvåpen.»*

fullt opprør, gigantisk, skaka, dramatisk» i ei og same sak. Reporteren har truleg hatt det for travelt til å gå gjennom orda som er brukte, og stille seg kontrollspørsmålet: Er språket enkelt og konkret? Har vi unngått generelle abstraksjonar?

Som kollega Berit Hedemann har peika på: Heller enn å seie at «situasjonen var kaotisk i Paris», må vi seie at «folk sprang inn i sidegatene til Bataclan og gøymde seg bak søppelkasser og i portrom».

Når orda blir for store

Når eg har tatt eit steg tilbake til vår nære krigshistorie for å problematisere språkbruk, er det spesielt dei store, karakteriserande orda eg vil åtvare mot å kopiere inn i våre egne saker: *massakre, masseøydeleggingsvåpen*.

Orda kan bli farlege etikettar å lime på eit land, ei gruppe. Orda kan hisse til krig, dei er tenkte ut for at vi journalistar skal ta dei i bruk. Da bør vi ta ein tenkepause og helst krabbe ned og undersøke bakken. Finne fram til nøkterne og faktiske ord som i den grad vi veit, kan samsvare med situasjonen og gjere den forståeleg for publikum. Og bannlyse orda *terrorist* og *terrorisme* så lenge vi ikkje kan sjekke hendinga der ute. Vi journalistar har ikkje defi-

Den multimediale kvardagen er kanskje sunnare enn før, på den måten at vi utanriksjournalistar har tilgang til fleire kjelder gjennom verdsveven. Oftare enn før får vi Twitter- og tekstmeldingar frå folk ute i felten, før mediefolk har «knadd» historiene. Det kan vere nyttige korrektiv og gode kjelder, men det kan også vere det motsette. Kva visste vi til dømes om bakmennene i dei ofte nettstyrte protestane i den såkalla arabiske våren i mange land? Via mobiltelefonane sine fekk dei ofte ukritisk tilgang til beste sendetid. Og nå er det eit pussig paradoks at det er så å seie uråd å dekke Syria-konflikten kjeldekritisk.

Da eg skreiv boka om pionerjournalisten Lise Lindbæk, slo det meg kor ofte ho oppsøkte kampsoner for å undersøke propagandaversjonar som sirkulerte også i våre aviser. Ho var villig til å risikere livet for å sjekke sanninga bak ei overskrift.

Nå skjer vår daglege kamp like mykje i hurtiglivet i heimeredaksjonen. Språk og kritisk haldning er våre våpen. Dei er reiskapar for å bringe verda, og helst ikkje propagandaen, heim.

.....

Sigrun Slaggard er utanriksreporter i NRK.

Norsk fagspråk på frammarsj

■ OLE VÅGE

– Studenter har spurt om de kan skrive engelsk på eksamen fordi de synes det er vanskelig å skrive om faget sitt på norsk, sier førsteamanuensis i kjemi, Bjørn Grung. Han er en av flere som jobber for å utvikle norsk fagspråk.

På universiteter og høyskoler blir fagene stadig oftere kommunisert på engelsk. Det byr på flere problemer. Blant annet gjør det fagfolk i dårligere stand til å formidle sitt eget fag på norsk. I samarbeid med Språkrådet jobber nå flere fagmiljøer med å utvikle norsk fagspråk og terminologi.

Kjemi på norsk

Sammen med kjemikerkollegaer fra Universitetet i Bergen (UiB) og Universitetet i Oslo (UiO) har Bjørn Grung, selv ansatt ved UiB, vært med på å oversette sentrale begreper innenfor kjemi til norsk. Han har sett behovet en stund, blant annet fordi studentene rett og slett er svakere i engelsk enn norsk.

– Jeg ser at bruken av engelskspråklige lærebøker for førstesemesterstudenter og en del andre fører til at de kun får en overfladisk forståelse av fagstoffet, sier Grung.

Kjemiprojektet var opprinnelig et prøveprosjekt for å finne en arbeids-

metode for å utvikle norsk terminologi ved høyskoler og universiteter. Det har fått støtte av Språkrådet og munnet ut i en praktisk veiledning for terminologiarbeid, 470 begreper med termer på norsk og engelsk i tillegg til definisjoner for fagfeltet kjemi.

Fagmiljøet mener det er viktig å jobbe fram norsk fagspråk av flere grunner. Førsteamanuensis Nils Åge Frøystein, kollega av Grung ved UiB, forklarer:

– Uten en mer fullstendig norsk terminologi tyr vi fagfolk ofte til egne tilpasninger, og da blir det fort en upresis engelskinspirert slang. Jeg håper at prosjektet fører til at det blir lettere for studentene å lære både god norsk og internasjonal fagterminologi. Begge deler trengs, sier Frøystein.

Terminologien i kjemi har blitt gjort tilgjengelig i Språkrådets termwiki, en nettbasert termbase der alle kan søke på norske og engelske fagtermer (se faktaramme på side 24). Pro-

sjektmedlemmene jobber fortsatt med å utvikle mer terminologi i kjemi.

«Studentene må lettere kunne lære både god norsk og internasjonal fagterminologi.»

ÅGE FRØYSTEIN

Faglig identitet

Høgskolen i Sørøst-Norge (tidligere Høgskolen i Buskerud og Vestfold) utdanner Norges optikere. Høgskolen fikk i fjor midler fra Kulturdepartementet til å utvikle og gjøre tilgjengelig norsk og engelsk terminologi innenfor fagområdet optometri. Språkrådet deltar med terminologisk veiledning.

Prosjektet er et samarbeid med Norges Optikerforbund, som tydelig ser behovet for et fornorsket og entydig fagspråk. Per Kristian (Pelle) Knudsen, daglig leder i Norges Optikerforbund, mener at en felles terminologi forenkler kommunikasjonen med forbrukerne og er viktig internt i bransjen.

– Vi er et ungt helsefag, så når vi synliggjør fagets terminologi, er det med på å styrke vår identitet som yrkesgruppe, sier Knudsen.

Norges rundt 1500 yrkesaktive optikere vil snart få en oppdatert fagterminologi. I tillegg vil både optometri-studenter, forbrukere og annet helsepersonell med flere få det lettere når de kan finne vanskelige begreper forklart i Språkrådets termwiki.

«Når vi synliggjør fagets terminologi, er det med på å styrke vår identitet som yrkesgruppe.»

PER KRISTIAN KNUDSEN

Felles begrepsapparat

Et ganske annet fagfelt som jobber med å utvikle norsk fagspråk, er kjønnsforskning. Prosjektleder Jorunn Økland understreker at formidlingsbiten er avgjørende for kjønnsforskerne og en viktig motivasjon for å utvikle norsk terminologi.

– Fagfeltet har i stor grad importert definisjoner og termer fra engelsk, og det har ført til en del uklarheter når begrepene blir brukt i en norsk kontekst. Med norsk terminologi hjelper vi studentene våre å skrive gode oppgaver og ikke minst formidle og bruke det de har lært, i en norsk samfunnsvirkelighet, sier Økland, som er professor ved Senter for kjønnsforskning ved UiO.

Unge fagfelt har ofte behov for å skape et felles begrepsapparat for den mest grunnleggende terminologien. Det er kjønnsforskning et godt eksempel på. Derfor legges det ned mye arbeid med definisjonene. Prosjektet bygger på erfaringene fra kjemiprojektet.

«Med norsk terminologi kan studentene bruke det de har lært, i en norsk samfunnsvirkelighet.»

JORUNN ØKLAND

Skriver på norsk

Et annet fagfelt som har begynt å systematisere og utvikle fagterminologien på norsk, er lingvistikk, særlig den kognitive lingvistikken. Her har Språkrådet henvendt seg til Norsk forening for kognitiv lingvistikk (NORKOG) for å forankre prosjektet i sektoren.

Nina Gram Garmann, leder for NORKOG, sier at foreningen helt siden oppstarten har vært opptatt av å utvikle relevant fagterminologi på norsk. ►

– Mastergradsstudenter og forskere skriver på norsk. Det er kort vei fra internasjonal forskning på engelsk til studentoppgaver og forskningsartikler på norsk. Derfor er det viktig at den norskspråklige terminologien holder tritt med den engelske, sier Garmann.

Prosjektgruppa tar utgangspunkt i pensumlitteratur for å være sikker på at det jobbes med relevant og brukernær terminologi. I tillegg til at termbanken skal inneholde norske og engelske termer, skal det også utformes norske definisjoner til begrepene.

«Det er viktig at den norskspråklige terminologien holder tritt med den engelske.»

NINA GRAM GARMANN

Utvikler fagspråk

Også andre aktører driver med systematisk terminologiutvikling i universitets- og høyskolesektoren. I flere år har Universitets- og høyskolerådet drevet en termgruppe som har utviklet og registrert studieadministrativ terminologi i en egen termbase. Fagfolk i sektoren publiserer viktige fagordbøker, og Norges handelshøyskole arbeider med relevant terminologi på sitt område.

I Norge har et samlet Storting stilt seg bak målsettingen om at norsk språk skal være samfunnsbærende på alle områder. Språkrådet arbeider derfor for å unngå at engelsk fortrenger norsk innenfor blant annet høyere utdanning og forskning.

– Når fagfolk utvikler godt norsk fagspråk ved norske universiteter og høyskoler, vil studentene ta med seg det ut i yrkeslivet etterpå. Derfor er terminologiarbeid i sektoren særlig viktig, sier Åse Wetås, direktør i Språkrådet

Utvikling av norsk fagspråk er derfor et prioritert område for Språkrådet. Wetås ønsker å gi honnør til fagfolkene som er med på å utvikle norsk terminologi, og som gjør at fagspråket er på frammarsj på sine områder.

– Vi skal kunne bruke norsk i alle sammenhenger. Det er viktig og ikke minst inspirerende at stadig flere ser behovet for å utvikle norsk fagterminologi.

«Vi skal kunne bruke norsk i alle sammenhenger.»

ÅSE WETÅS

Ole Våge er seniorrådgiver i Språkrådet.

TERMWIKI

- Språkrådets termwiki er en nettbasert termbase der alle kan søke på norske og engelske termer og definisjoner.
- Basen består så langt av 1656 begreper fordelt på områdene kjemi, kjønnsforskning, data, vegtrafikk og personvern. Snart vil man også finne begreper fra optometri og lingvistikk.
- Bare fagfolk kan registrere fagterminologi i basen. Fagmiljøer som ønsker å være med og utvikle termwikien, kan ta kontakt med Språkrådet.

Han, ho eller hen

■ DANIEL GUSFRE IMS

Kan vi bruka *hen* på norsk i staden for *han/ho*? Kan vi bruka *hen* om dei som ikkje vil bli kalla *han* eller *ho*? Og kjem *hen* inn i ordbøkene? Kort sagt: nja, ja og tja.

«Ta imot dommeren og ønske han/henne velkommen» er ei av oppgåvene ein kampvert på ein fotballkamp har i retningslinjene frå Norges Fotballforbund. Formuleringa er kjønnsnøytral; dommeren kan vera *ho*, og dommeren kan vera *han*.

Burde det heller ha stått «ta imot dommeren og ønske *hen* velkommen»? Somme har teke til orde for nett det, og i Sverige har dette vore eit av dei stør-

ste språklege stridsemna dei siste åra. I 2015 kom *hen* med i den reviderte utgåva av *Svenska Akademiens ordlista*.

Ulik bruk

I dømet ovanfor er det meininga at *hen* skal brukast i staden for andre kjønnsnøytrale uttrykk som *ho/han* eller *vedkomande*, altså når kjønnet er ukjent eller uvesentleg eller skal utydeleggerast. Men mange vil òg at *hen* skal

brukast kjønnsoverskridande og visa til personar som ikkje kjenner seg heilt som ein *han* eller ei *ho*.

Denne andre tydinga ser ut til å ha fått mest gjennomslag i norsk, men det er den første tydinga som har skapa dei store overskriftene både i Noreg og Sverige.

Det er ikkje duka for eit heilt knirkefritt samliv mellom den kjønnsnøytrale og den kjønnsoverskridande tydinga.

eller ‘*n*’: «Jæ møtte-*n* i går.» *Hens* som genitivsform vil i tale liggja tett på forma *hennes*.

Kjønnsnøytralt

Språkrådet har lenge rådd til å bruka kjønnsnøytrale nemningar når det er mogleg (sjå rettleiinga «Kjønnsbalansert språk» på nettsidene våre). I generell omtale av personar rår vi ifrå å bruka berre *han* – eller berre *ho*, som har

«Kjønnsnøytralt *hen* har skapa store overskrifter i Noreg og Sverige.»

Språkrådet meiner den kjønnsoverskridande er lettast å stø, men vi ser at bruken av den kjønnsnøytrale tydinga har fått eit visst omfang i svensk.

Hen i skrift og tale

I svensk blei *hen* lansert alt i 1960-åra, då *han/hon* var på veg inn som alternativ til *han*. Det var eit lån frå finsk *hän*; finsk har ikkje hankjønns- og hokjønnspronomen. Det same gjeld kvensk (og *hän*) og samisk (nordsamisk *son*).

I skrift vil *hen* som pronomen vera ledig på norsk, og det vil skilja seg tydeleg nok frå *han* og *ho* (bokmål *hun*). Ei eventuell genitivsform *hens* vil òg kunna gå, og vi greier oss utan ei særskild objektsform. Det er òg kortare enn alternativa *han/ho* og *vedkomande*; for somme er det eit poeng i seg sjølv.

Munnleg er ikkje *hen* like lytelaust. For det første er det fleire dialektar som har *he(i)nn* eller *hæ(i)nn* som trykktungt hankjønnspronomen. For det andre er det trykkllette hankjønnspronomenet i enda fleire dialektar ‘*en*

hatt ein viss bruk dei siste tiåra. Rådet er å bruka nett *han* eller *ho*, eller andre alternativ som *vedkomande* og omskriving til fleirtal: «*studenten* har rett til ... når *han/ho* ... » «*studentane* har rett til ... når *dei* ...».

«*Han* eller *ho*» eller omvendt er heilt vanleg i skrift og tale. Det har ikkje fleire stavingar enn det meir upersonlege *vedkomande*, og om ein skriv *han/ho*, er det kortare i skrift.

Hen er teke meir inn i varmen i svensk enn i norsk, men innarbeidd er det ikkje. Motstanden er ikkje berre ideologisk, men òg grammatisk. Det er ikkje berre eit nytt ord, men noko som gjer krav på plass i pronomensystemet til mottakaren. Pronomena blir kalla ein lukka ordklasse; det vil seia at vi til vanleg ikkje får nye ord i denne klassen. Det skjer likevel både at pronomen oppstår, og at dei forsvinn, men endringar i dette systemet er seig materie.

Vi meiner behovet for ein nyskaping ikkje veg tungt nok til å utfordra sjølve grammatikken til folk flest. Det er viktigare å stø opp om dei innar-

beidde måtane å uttrykkja seg kjønnsnøytralt på.

Kjønnsoverskridande

I Språknytt nr. 3/2013 skreiv Kristin Fridtun om moglegheita for å nytta *alskens* «om transseksuelle, transpersonar og andre med ‘uvanleg’ kjønnsidentitet», som «ei open, ufarleg og råkande nemning for dei som ikkje opplever seg som eitt kjønn». Det tradisjonelle pronomensystemet har ikkje hatt noko ord som refererer til desse identitetane, og behovet for eit nytt ord som fungerer som pronomen, er forståeleg.

Nokre av problema med ordet råkar og denne bruken av *hen*, men det blir vege opp av at vi har ei gruppe som både ønskjer og manglar eit særskilt pronomen for seg. Språkrådet stør denne bruken.

Hen i ordbøkene

Språkrådet vil ikkje rå folk frå å bruka ordet i den vidare tydinga privat. I denne sfæren er det språkbrukarane som bestemmer. Vinn denne bruken av or-

nynorskrettskrivinga i 2012. I dialektane finst mykje pronomenbruk som ikkje er med i den vedtekne rettskrivinga. Terskelen for pronomenformer i rettskrivinga er høg.

Den svenske lingvisten Östen Dahl hevdar på bloggen sin at det svenske *hen* heller bør kallast eit *kvasipronomen* enn eit grammatikalisert pronomen. Kvasipronomen blir bruka på same måte som ekte pronomen, men dei er ikkje grammatikaliserte. Norske døme kan vera *vedkomande* og *Dykar Majestet* for høvesvis *han* eller *ho* og *du*.

Dersom målet er å få *hen* i ordbøkene så snart som råd, kunne det løna seg å leggja til grunn at det er eit kvasipronomen. Men skal det vinna fram i bruk, er det viktigare kva det er, enn kva ein kallar det.

Språkbruken avgjer

Språkrådet har altså desse råda:

Nja til kjønnsnøytralt *hen*. Bruk helst etablerte kjønnsnøytrale alternativ i generell omtale av personar når du skriv for det offentlege eller på vegner

«Skal *hen* vinna fram i bruk, er det viktigare kva det er, enn kva ein kallar det.»

det fram, vil *hen* med tida koma i norske ordbøker og, for ordbøkene speglar grovt sett den vanlege bruken av ordtilfanget. Førebels meiner Språkrådet likevel det er for tidleg å ta ordet inn i rettskrivingsordbøkene. Eit nytt pronomen bør vera skikkeleg innarbeidd først.

I motsetnad til mange andre nyord blir dei personlege pronomena dessutan normerte gjennom særskilde rettskrivingsvedtak. Til dømes gjekk objektforma *honom* ut av den offisielle

av folk du ikkje har rådspurt.

Ja til kjønnsoverskridande *hen*. Strekk deg generelt eit stykke for å koma andre grupper i møte dersom dei vil bli omtala på ein viss måte – eller vil sleppa å bli det.

Tja til oppføring i ordbøkene. Det vil seia at vi ventar, men følgjer med på utviklinga i språksamfunnet.

.....

Daniel Gusfre Ims er seksjonssjef i Språkrådet.

Då norsk vart eit eige språk

■ IVAR BERG

Eit språk er ein dialekt med ein hær og ein flåte, seier eit gammalt munnhell. Det er dei nærskyldte skandinaviske språka prototypiske døme på.

Kva er eit språk? Og når vart norsk eit språk? Det kan verka som nokså banale spørsmål, men når ein undersøker dei historisk, ser ein fort at dei ikkje er så opplagde. Dei skandinaviske språka har vorte oppfatta som ulike storleikar gjennom tidene – som dialektar og nasjonalspråk, som kulturberarar og politiske maktmiddel. Og det er nett *oppfatningane* våre me skal sjå nærare på her.

Dansk tunge

Dei urnordiske runeinnskriftene frå dei fyrste hundreåra av tidsrekninga vår viser ingen geografiske skilje; språkleg er dei eins over heile Skandinavia. Med tida byrja fleire dialektar å skilja seg åt. Det me oftast kallar *norrønt* er ei sams nemning for gammalnorsk og gammalisländsk, som skil seg litt frå gammalsvensk og gammal-

Grunnlova av 17. mai 1814 nemner ikkje språk, men i revisjonen same hausten kom ein ny § 33 inn: «Alle Forestillinger om Norske Sager, saavel som de Expeditioner, som i Anledning deraf skee, forfattes i det Norske Sprog.» Maleriet «Eidsvold 1814» (1882–1885) av Oscar Wergeland.

Foto: Stortingsarkivet

og dei norske nybygdene vest i havet, særleg Island og Færøyane. Det er interessant at medan adjektivet *norrónn* i gamle islandske tekstar tyder 'norsk' i motsetnad til islandsk, var substantivet *norróna* eit sams namn for språket på Island og i Noreg, også etter at språka hadde vorte nokså forskjellige i løpet av seinmellomalderen. Siste gongen eg har funne denne nemninga bruka i norske kjelder, er i samband med eit brev frå kong Henrik VI av England, omtala i ein tekst frå 1436. Brevet var på latin, men det hadde vorte omsett til *noreno*, ein skrivemåte for *norrónu* (oblik form av substantivet *norróna* – på den tida vart substantiva bøygde i kasus).

dansk. Men det ser ikkje ut som om samtida oppfatta store skilnader.

I tekstar på norrønt frå seint på 1100-talet og frametter vert språket i heile Skandinavia kalla for *dǫnsk tunga* 'dansk tunge'. Snorri Sturluson innleier til dømes historia om dei norske kongane (*Heimskringla*) slik: «I denne boka lét eg skriva gamle forteljingar om dei hovdingane som har hatt makt i Norden og har tala dansk tunge» (mi omsetjing). Snorri kunne nok uttrykkja nasjonale motsetnader og fordomar, men han knytte dei altså ikkje til språk. Nordmenn, svenskar og danskar tala alle dansk tunge i førestillingsverda hans.

Etter kvart vart nemninga *dǫnsk tunga* erstatta av *norróna*, som kom til å tyda 'vestnordisk', altså språket i Noreg

«Vårt språk»

Dei fyrste gongene me møter språknamna *dansk* og *svensk*, er ikring år 1300 i samband med omsetjingar, der dei står i motsetnad til framande språk. Men både i grannelanda og i Noreg har me døme på at det heimlege språket like gjerne vart omtala i nøytrale vendingar som *vårt mål*. På latin, som var eit viktig språk i dei nordiske landa (og elles i Europa), skreiv dei gjerne *materna lingua* 'morsmål' eller liknande.

Det ser ikkje ut som det var knytt særlege nasjonale verdiar til skriftspråka *svensk* og *dansk*. Danske skrivarar kunne vera aktive i Sverige og nytta mange danske former, og omvendt. Når det midt på 1300-talet kom inn i svenske lover at noko skulle skrivast *suensko* 'på svensk', var dette i motsetnad

til latin og lågtysk, som bae var viktige språk den gongen. Det kunne altså like gjerne stått «vårt språk». Språknamna fanst, men dei var framleis ikkje knytte til spesifikke språklege særdrag.

Språknamnet *norsk*

Fyrste gongen me møter *norsk* som språknamn i kjeldene, er i 1489. Då kom eit engelsk skip til Marstrand, som var ein norsk by fram til heile Bohuslän vart svensk i 1658. Det heiter at skipet hadde med seg ein tolk som kunne «bode norske och tyske». Seinare finn me sporadisk språknamnet *norsk*, men det kan somtid veksla med *dansk*, så det ser ikkje ut som desse namna viste til to klårt åtskilde språk.

Blant alt det galne den danske adelsmannen Nils Lykke vart skulda

I 1520-åra tok Gustav Vasa Sverige ut av den nordiske Kalmarunionen og freista vinna makta i Skåne. Eitt av argumenta hans var at skåningane hadde same språk, seder og skikkar som svenskane. I eit brev bed kong Gustav futen gje skrivaren sin ordre om «att han bliver vid sitt modernål svensken [...] och skriver oss icke *Jeg för Jag till*» – skrivaren hadde visst kome i skade for å nytta feil pronomen i eit tidlegare brev til kongen.

Det er typisk at det er eit personleg pronomen som vert gjort til ei symbolform på dette viset. Den identitetsskapinge verdien av personlege pronomen kjenner me nordmenn godt, med variasjonen i ord for *eg* i dialektane våre. Ettersom skriftspråket utover 1500- og 1600-talet vart fastare, kom

● «Dei skandinaviske språka har vorte oppfatta som ulike storleikar gjennom tidene.»

for – og som han til sist måtte døy for i 1535 –, inngjekk at han hadde halde «messer på danske» og «messer på norske». Dei ulike språknamna viser til det same målet, for det viktige var ein protestantisk messeskikk på morsmålet i staden for den latinske liturgien i den katolske kyrkja. Slik vekslende nemningsbruk tyder på at *dansk* og *norsk* ikkje vart oppfatta som to ulike ting.

«*Jeg og icke jag*»

Tidleg på 1500-talet kunne ein framleis leggja vekt på språkleg einskap i Skandinavia når det var opportunt. Det svenske Riksrådet skreiv i 1506 til den danske motparten sin at «vi ære alle et tungomaaal», og eit pavebrev frå om lag same tid nemner at landa i Skandinavia har same språk. Men politiske endringar gjorde språket til eit nasjonalt spørsmål.

svensk til å velja former som skilde seg frå dansk, og språket vart eit nasjonalsymbol på ein måte me ser for fyrste gong hjå Gustav Vasa.

Dansk dialekt?

Men kva med norsk? Ikring 1500 vart dansk det einaste skriftspråket i Noreg, og politisk vart Noreg frå 1536 ein del av Danmark på line med til dømes Jylland. Når me på 1500-talet møter språknamnet *norsk*, er det alltid med tilvising til gammalnorsk, språket i dei gamle tekstane frå mellomalderen.

Frå ikring 1650 og framover har me ein del spreidde dikt og ordlister på norske bygdemål, som viser eit medvit om at det fanst eit norsk talemål som skilde seg frå dansk. Men norsk vart gjerne omtala som eit «medsprog», altså ein dialekt av dansk. Det var heller inkje tildriv til å ta i bruk eit norsk skrift-

«Det er mindre skilnad mellom austnorsk og rikssvensk talemål enn mellom ulike dialektar i Noreg og Sverige.»

språk; det var berre interessant frå eit forskingsperspektiv (ordsamlingar) eller som eit humoristisk verkemiddel i dikting, mykje på same vis som dialektar har vore handsama i nyare tid.

Det Norske Sprog

Men noko skjedde med oppfatninga av språk i 1814. Grunnlova av 17. mai nemner ikkje språk, men då lova vart revidert og tilpassa personalunionen med Sverige same hausten, kom ein ny § 33 inn: «Alle Forestillinger om Norske Sager, saavelsom de Expeditioner, som i Anledning deraf skee, forfattes i det Norske Sprog.» «Det Norske Sprog» er òg nemnt i § 47 og § 81. Lova var skriven på lytefritt dansk, og det var det gjengs danske skriftspråket som var meint med orda.

Attom låg nok frykt for at svensk skulle verta administrasjonsspråk i Noreg, og når unionen med Danmark nyss var oppløyst, kunne ein ikkje godt kalla språket dansk heller. Dette vart faktisk ei lita terminologisk nøtt utover 1800-talet, og danskane tykte lite om den norske praksisen med å kalla dansk skriven i Noreg for norsk. Somtid vart «Modersmaalet» nytta som ein meir nøytral term, til dømes i grammatikkbøker for skulen.

Sjølvstendig språk

Frå midten av 1800-talet kom landsmålet (seinare nynorsk) som eit alternativt skriftspråk, og det vart etter kvart større skilje mellom skriftspråka i Danmark og Noreg, og til slutt vart riksmål (seinare bokmål) etablert som eit sjølvstendig språk klårt åtskilt frå dansk gjennom medviten språkplanlegging. Dette vart formalisert gjennom rettskrivingsendringa for riks-

mål i 1907, like etter at Noreg hadde vorte heilt sjølvstendig i 1905.

Heile tida har det også funnest minoritetsspråk i Skandinavia, til dømes romani og fleire ulike samiske språk, som både har vorte ignorerte og aktivt undertrykte – kanskje nett fordi dei ikkje har hatt den offisielle statusen som nasjonalspråka har nytt godt av.

Forståing og status

Eit vanleg skilje mellom språk og dialektar er at språk ikkje er ymsesidig forståelege, medan dialektar er det. Men i møtet med den skandinaviske røynda fell ein slik definisjon daud til jorda: Det er mykje mindre skilnad mellom austnorsk og rikssvensk talemål enn det er mellom ulike dialektar innanfor Noreg og Sverige. Dialekten i Ålvdalen i Sverige er til dømes bortimot uforståeleg for andre svenskar, og sjølv om mange meiner ålvdalsk burde reknast som eit eige språk, vert det ofte kalla ein svensk dialekt. På same vis reknar me setesdalsk som ein norsk dialekt, jamvel om mange nordmenn nok vil ha mindre problem med å forstå rikssvensk.

Likevel er me altså samde om at norsk, svensk og dansk er tre ulike språk. Denne oppfatninga byggjer på at dei er offisielle administrasjonsspråk i kvar sin sjølvstendige nasjonalstat, og dei har ein velutvikla skriftkultur og er brukande på alle omkverve i samfunnet.

Historia om dei ulike språka i Skandinavia viser tydeleg kor tett oppfatningane våre av språk heng saman med politisk makt.

.....

Ivar Berg er postdoktor i nordiske språk ved NTNU.

Flerspråklighet lønner seg

■ ANTONELLA SORACE

I Europa blir flerspråklighet stadig mer vanlig, og i Storbritannia er flerspråkligheten lønnsom for forretningslivet. Likevel er språkundervisningen ofte ensbetydende med opplæring i engelsk.

På mange områder i samfunnet mangler folk helt grunnleggende kunnskap om hvordan språk tilegnes på ulike stadier i livet. Derfor har det oppstått en del misforståelser om både barns og voksnes flerspråklighet. I tillegg legges det i mange europeiske land nesten utelukkende vekt på engelsk. I Storbritannia gjør derimot den «privilegerede enspråkligheten», det at engelsk er enerådende, at språkopplæring har lav prioritet.

Enspråklighet straffer seg

Storbritannia er et symbol på enspråklighet. Blant EUs 28 nasjoner har britene de dårligste språkkunnskapene, til tross for at det er dokumentert etterpørsel etter språkkunnskap.

I Storbritannia skjer investeringer i språkopplæring etter tankegangen «kjekt å ha», og ikke som en prioritering for å støtte økonomisk vekst. I næringslivet blir folk med språkkunnskap tradisjonelt betraktet som språkspecialister og bedømt etter evnen til å oversette eller tolke, snarere enn etter forretningstalentet. Denne undervurderingen har store konsekvenser for privat sektor.

Mangelen på investering i språkopplæring representerer en kostbar handelsbarriere som kan sammenlignes med beskatning. I 2011 utgjorde «skatten» 0,5 % av bruttonasjonalproduktet: 48 milliarder britiske pund. Hvordan kan man med disse urovekkende tallene i bakhodet erstatte enspråklighet med flerspråklighet?

Språkforvirring?

Forskning kan gi en verdifull pekepinn. Den mest åpenbare grunnen til å dyrke fram språkkompetanse er at den gir fortrinn i internasjonal handel og styrker konkurranseevnen i et globalt marked. En annen grunn knytter seg til et forhold forskning på flerspråklighet antyder, nemlig at de som er flerspråklige, kanskje rett og slett er bedre forretningsfolk. For å forstå dette bedre kan det være nyttig å se litt på noen av de mange misforståelsene om tidlig flerspråklighet hos barn og sen flerspråklighet hos voksne.

Fordommene om flerspråklighet hos barn er fremdeles ganske seiglivede. Mange tror at det å bli eksponert for to språk tidlig i barndommen kan for-

virre barnet og forsinke utviklingen og senere gi dårlige skoleresultater på grunn av mangelfulle kunnskaper i undervisningsspråket. Det blir oppmuntret til flerspråklighet når det gjelder språk som har instrumentell

En slik blanding av språk fører ikke til forvirring, men til kreativitet og grammatisk kompetanse i begge språk. Det å håndtere to språk fra ung alder skaper en tidlig bevissthet om andre menneskers perspektiver

«Undervurderingen av språkkunnskap har store konsekvenser for privat sektor.»

nytte (engelsk er det beste eksemplet), mens det blir klart frarådet når det dreier seg om mindre språk eller språk med lavere status.

Den vanligste myten om språkkopplæring for voksne er at det er umulig å lære et nytt språk godt nok så snart barndommen er over. Voksne kan derfor kun lære språk gjennom arbeidskrevende studier av grammatikk og hyppig feilretting for å overvinne den konstante påvirkningen morsmålet vil ha på fremmedspråket.

Kreativitet og kompetanse

Forskning på flerspråklighet gir klare bevis på at dette er myter. Det er dokumentert at tospråklige småbarn klarer å skille mellom sine to språk, og at tospråklighet styrker en rekke språklige og mentale ferdigheter. Tospråklige barn har for eksempel en umiddelbar og generell forståelse av hvordan språk fungerer, og de får derfor en bedre evne til å lære språk.

og synsvinkler, i tillegg til en bedre evne til å konsentrere seg og håndtere motstridende informasjon i daglige gjøremål.

Også forskning på tospråklighet hos voksne bestrider rådende misforståelser på mer enn én måte. For det første kan mange voksne lære seg et andrespråk helt utmerket, og noen kan komme opp på et morsmåls-lignende nivå på de fleste områder. Voksne som behersker et andrespråk, tilegner seg implisitt kunnskap som ikke kan overføres gjennom samvit-tighetsfulle studier av grammatikk og retting av feil. For det andre ser det ut til at det å lære et nytt språk forandrer morsmålet på subtile måter, og det er vesentlig for å lykkes med språkkopplæring. Endelig antyder ferske studier at selv eldre voksne kan lære språk, og at flerspråklighet kan være en «kognitiv reserve» som hemmer visse former for forfall i kognitive funksjoner når man blir eldre. ►

ANTONELLA SORACE OG BILINGUALISM MATTERS

Antonella Sorace er professor i utviklingslingvistikk ved Universitetet i Edinburgh og grunnlegger av senteret *Bilingualism Matters* (*Tospråklighet betyr noe*). Senteret har som mål å bidra med forskningsbasert informasjon om flerspråklighet og språkkopplæring på forskjellige samfunnsområder, med fjorten avdelinger i Europa, deriblant Norge.

Flerspråklighetens fire fordeler

Kunnskap om mer enn ett språk er en investering for livet med gunstige konsekvenser for hjernen. Men hvilke fordeler har flerspråkighet for næringslivet? Det er fire situasjoner som skiller seg ut: når man tar beslutninger, forhandler, prioriterer og tar andre menneskers perspektiv.

For det første viser nyere forskning at andrespråkbrukere kan være flinkere enn morsmålsbrukere til å ta rasjonelle beslutninger og styre intuitive tilbøy-

forretningsforhandlinger ikke nødvendigvis er en fordel.

Potensiell gevinst

Disse betraktningene bidrar entydig til å styrke følgende konklusjon: Det å kunne kommunisere på to eller flere språk – kombinert med det å kunne forstå den lokale kulturen – kommer godt med når arbeidsgivere skal håndtere forretninger, befeste forholdet til eksisterende leverandører og kunder og legge til rette for nye kontrakter.

«Kunnskap om mer enn ett språk er en investering for livet.»

eligheter til å reagere følelsesmessig. Det kan være en fordel under forhandlinger hvor man er avhengig av å gjøre nøytrale vurderinger.

For det andre kan flerspråkighet være en effektiv «myk makt» i forretningsliv og diplomatiske samhandlinger. Myk makt innebærer å overtale andre gjennom appell, snarere enn gjennom tvang eller betaling. Denne evnen kan være avgjørende når man skal bygge og opprettholde tillit og sympati hos interessenter.

For det tredje er flerspråklige potensielt flinkere til å vurdere og prioritere argumenter, noe som kan styrke evnen til å samarbeide, forhandle og inngå kompromisser.

For det fjerde kan flerspråkighet gi bedre evne til å sette seg i andres sted og vurdere både bakgrunnen for samtalepartnerens uttalelser og muligheten for å gjøre inntrykk på samtalepartneren med egne uttalelser.

Hvis dette stemmer, betyr det at det å være morsmålsbruker av engelsk i

En slik potensiell gevinst for næringslivet kan inspirere privat sektor til å legge vekt på det sosiale ansvaret bedriftene har for flerspråklighet. De kan for eksempel ansette flere flerspråklige, gi de ansatte språkopplæring, legge vekt på strategier som har som mål å gjøre tidlig tospråkighet mulig, bidra økonomisk til initiativer og institusjoner som arbeider for tospråkighet hos barn og voksne, og aktivt støtte ansatte som oppdrar tospråklige barn.

I tillegg bør selskaper som sender medarbeidere utenlands, være klar over gevinsten barn får ved å gå på lokale skoler og lære det lokale språket, som de ikke får hvis de holder seg innenfor den etablerte kretsen av folk som bor og arbeider utenlands.

Artikkelen er basert på Soraces foredrag om temaet på Språkdagen og er oversatt og forkortet av Språknytt. Den engelske originalen med kildehenvisninger til relevant forskning finnes på Språkrådets nettsider.

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet arbeider for å styrkje det norske språket og språkmangfaldet i landet. Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og følgjer opp den norske språkpolitikken på oppdrag frå Kulturdepartementet.

Dette gjer Språkrådet

- Språkrådet samarbeider med offentlege og private aktørar om språkpolitiske tiltak, mellom anna om klarspråk i det offentlege og i næringslivet; fagspråk, terminologi og formidling på norsk; fordeling av nynorsk og bokmål i staten og norskspråkleg teknologi. Vi arbeider for at språkopplæringa skal byggje på språkpolitikken. Vi fører tilsyn med mållova og gjev råd om stadnamn.
- Språkrådet gjev råd og formidlar kunnskap om språk, språkbuk og språkarbeid. Rådgevinga på nett, nettordbøker, kurs, seminar og publikasjonar er viktige verktøy i dette arbeidet. Vi forvaltar rettskrivinga i nynorsk og bokmål og følgjer med på korleis språket utviklar seg. Vi godkjenner norske ordbøker og ordlister til bruk i skulen.
- Språkrådet fremjar norsk teiknspråk og dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani og romanes og samarbeider med språkbrukargruppene. Vi samarbeider med språkinstitusjonar i andre land, mellom anna om å sikre nabospråkforståing i Norden.
- Språkrådet deler ut Språkprisen for framifrå bruk av norsk i sakprosa og andre prisar og stipend. Vi arrangerer den årlege Språkdagen for å setje søkelys på språk og språkbruk i samfunnet.

Hovudmåla for arbeidet til Språkrådet

- Styrkje statusen til norsk språk og bruken på utsette samfunnsområde
- Fremje norsk som eit godt fungerande kultur- og bruksspråk
- Ta vare på det språklege mangfaldet og interessa til språkbrukarane

Direktøren leier sekretariatet i Språkrådet, som mellom anna har tre språkfaglege seksjonar. Styret i Språkrådet er utnemnt av Kulturdepartementet. Språkrådet har tre fagråd med språkkunne og språkengasjerte personar frå heile samfunnet.

www.spraakradet.no
facebook.com/Sprakradet.NO
twitter.com/sprakradet

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50

ANSVARLEG REDAKTØR:
Åse Wetås

KOMMUNIKASJONSSJEF:
Anne Kirkhusmo

REDAKTØR:
Erlend Lønnum
erlend.lonnum@sprakradet.no

JOURNALIST:
Astrid Marie Grov
astrid.marie.grov@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@sprakradet.no

Signerte artklar frå
eksterne skribentar står
for forfattaren sitt syn.

Ettertrykk tillate når
kjelda er oppgitt.

OPPLAG: 10 800

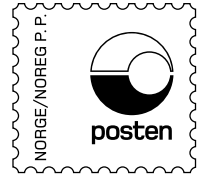
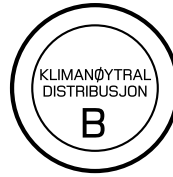
Tekstene i dette nummeret
finst òg på Internett:
www.spraakradet.no/spraknytt

Fire nummer i året
Redaksjonen avslutta
29.01.2016

LAYOUT: Beate Syversen
beate@b-7.no
TRYKK: Zoom Grafisk

Framsiedeillustrasjon:
Skrifta på veggen:
«Madaya #opphev blokkaden
Al-Ghuta Al-Sharqiyya»
Kafr Batna, Damaskus,
Syria, 8.1.2016
Foto: Amer Almohibany /
NTB scanpix

Baksiedeillustrasjon:
vandervelden / iStockphoto

HISTORIA BAK

Vekta av gull

■ ERLEND LØNNUM

Pund og mark passar vekta, pesetas og lire likeins. Og øre og zloty er gull verd. Her får du eit ørlite glimt av det som pregar nokre av myntane våre.

Det finst fleire felles namnetrekk ved mynteiningane i verda, særleg viss vi samlar inn pengar frå tida før euroen erobra Europa. Tyske mark, spanske pesetas og italienske lire hørde iallfall ferien til da eg vaks opp.

Mynteiningane *pund* og *mark* har å gjere med vekteiningar som er kjende frå norrøn tid. Pundet kjem opphavleg frå latin *pondus* 'vekt', som òg har gitt namn til *pesos* og kanskje *pesetas* ('små pesos'). Og marken (norrønt *mørk*) har samband med 'merkestrekar på ein vekt'.

Lire heng saman med latin *libra* 'pund, vekt', som vi finn att i symbolet £ for britiske pund, den første bokstaven i *libra*. På vekta kan vi også leggje greske *drakmar*, gresk for 'handfull av seks obolar (sølvmyntar)', og israelske *sheklar*, hebraisk for 'vekt'.

Koplinga mellom *zloty* og *øre* er ikkje like openberr, men god som gull for det: *Zloty* er polsk for 'gyllen' og i slekt med norsk 'gull'. *Øre* heitte i norrøn tid *aurar* (fleirtal) og er avleidd av namnet på den romerske gullmynten *aureus*, som er latin for 'av gull'. Våre *kroner* har på si side fått namn fordi myntane tidlegare hadde bilete av ei krone.

Og valutaane er bokstavleg tala verde det dei er verde, for *valuta* tyder beintfram 'vere verd'.

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825